

*Корольова Т. В., асистент кафедри іноземних мов ДВНЗ
«Тернопільський державний медичний університет
ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України» (м. Тернопіль)*

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

У статті характеризуються поняття «професійна культура», «професійно-етична культура». У роботі проаналізовано теоретичні аспекти формування професійно-етичної культури спеціаліста у сучасній вищій медичній школі. Основна увага зосереджена на розв'язанні проблем становлення професійно-етичної культури майбутніх медиків у медичних закладах.

Ключові слова: професійна культура, професійно-етична культура, етика, майбутній лікар.

В статье характеризуются понятия «профессиональная культура», «профессионально-этическая культура». В работе проанализированы теоретические аспекты формирования профессионально-этической культуры специалиста в современной высшей медицинской школе. Основное внимание сосредоточено на решении проблем становления профессионально-этической культуры будущих медиков в медицинских учреждениях.

Ключевые слова: профессиональная культура, профессионально-этическая культура, этика, будущий врач.

Постановка задачі у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку професійної освіти передбачає посилення професійно-етичної виховної спрямованості. Система вищої освіти покликана не лише сприяти студентові в процесі придбання професійних знань, умінь, навиків, а також допомогти молодій людині «знайти себе», вибрати і збудувати власний світ професійних цінностей, опанувати творчі способи вирішення наукових і життєвих проблем. Особливості професійної діяльності працівників медичних сфер, пов'язані з високою моральною відповідальністю за свої дії не тільки перед державою, суспільством та окремою людиною, а і перед своєю власною совістю. Професійна діяльність медика має відповідати принципам та нормам професійної етики, а формування відповідних морально-етичних компетенції має стати найважливішим елементом системи його професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значну увагу дослідників привертало питання етики, медичної етики та її взаємодії з професійною культурою. Проблеми етики досліджують Т. Аболіна, Г. Васянович, С. Вековшиніна, В. Єфименко, Н. Коваленко, В. Кулініченко, О. Лінчук, Х. Мазепа. Питання медичної етики розглядають у своїх працях: Ю. Віленський, А. Грандо, В. Москаленко, Н. Пасечко, М. Попов, І. Сенюта. Особливостям формування духовності та моральних

якостей приділяли увагу М. Бердяєв, Р. Гришкова, І. Ільїна, О. Зелінченко, А. Кияновський, І. Ковальчук, Г. Сковорода, К. Ушинський, І. Ящук та ін. Специфіка та завдання професійної культури відображені в дослідженнях О. Аніщенко, С. Батишева, В. Стрельнікова. Культуру як складову професійної підготовки особистості вивчали В. Бачинін, О. Костенко, В. Кремень, М. Мамардашвілі. Формування професійно-етичних якостей фахівців різних професій висвітлили Є. Грішин, Я. Котигер, О. Лапузіна, Н. Мойсеюк, І. Чернокозов, В. Чернокозова. Однак, ще й нині загальні аспекти професійно-етичної культури майбутнього лікаря залишаються не достатньо вивченими. Це й стало поштовхом до більш глибокого дослідження.

Мета статті – дослідити основні підходи до вивчення поняття професійно-етичної культури майбутніх лікарів та охарактеризувати їх.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світ культури – це світ матеріальних та ідеальних, духовних цінностей, людини, світ, наповнений людським змістом. Визначення культури як системи цінностей, відмежовує культуру від природи і водночас не дозволяє ототожнювати її з суспільством. При такому підході культура виступає як певний аспект суспільства, тим самим з'ясовується її соціальна природа. Як явище культури, цінності виступають лише в тій мірі, і якій сприяють розвитку суттєвих сил людини,

творчих потенцій особистості. Культура виступає своєрідною нормою суспільно-історичного процесу в розумінні його людського, гуманного та творчого змісту, певною сферою, де об'єктивні знання і закони підкоряються людській меті, задовольняють людські потреби.

Саме у вигляді цінностей людина інтериоризує частину культури, формує на їхній основі власну загальну культуру і здійснює вплив на культуру суспільства або соціальної групи. Отже, цінності є специфічним компонентом культури, уособлюють людський вимір культури, ставлення до форм людського буття та існування. Власне цінності є виміром особистісного ставлення до світу, що формується не тільки на основі знань та інформації, але й власного життєвого досвіду людини. Таким чином, ми розглядаємо культуру як певний вимір життєвої діяльності лікаря, пов'язаних з розвитком його морально-етичних і культурно-професійних якостей та цінностей.

Культура – це, насамперед те, що спрямоване на саморозвиток і самовдосконалення. Тут слід звернутися до аналізу напрацювань І. Зязюна, який вважав, що культура задає систему ціннісних уявлень для кожної людини і регулює її індивідуальну, соціальну поведінку, служить базою для постановки і здійснення пізнавальних, практичних, професійних та особистісних завдань. Отже, кожна людина живе у своєму культурному світі, який формується під впливом певних ситуацій, середовища, в якому розвивається її особистість; в процесі культурної діяльності у неї формуються особистісні переконання, установки, цінності, що робить її представником даної професійної культури.

Однією із найважливіших складових професійної соціалізації майбутніх лікарів є формування професійної культури, яку можна охарактеризувати як вираження зрілості та розвиненості усієї системи соціально значимих особистісних якостей, що продуктивно реалізовується в професійній діяльності. У професійній культурі фахівця знаходить своє вираження не лише зв'язок і взаємодія суспільства, особистості і професії, а й вся його індивідуальна культура. Таким чином, професійну культуру можна визначити як сукупність світоглядних і спеціальних знань,

якостей, умінь, навиків, відчуттів, ціннісних орієнтацій особистості, які виявляються в її предметно-трудої діяльності і забезпечують її вищу ефективність.

Термін «професійна культура», який вживається у сучасній педагогічній літературі, почав широко застосовуватися в педагогічній науці в кінці ХХ століття, коли культуру почали розглядати як специфічну якість професійної діяльності фахівця. Заслужовує на увагу підхід до трактування та вивчення професійної культури, запропонований російським науковцем В. Белоліпецьким, який доводить, що професійна культура є синтезом, органічним поєднанням понять «професіоналізм» та «культура», що створює нове суспільне явище, яке поєднує високу майстерність із загальною культурою людини. Вчений стверджує, що професіоналізм і культура поєднують діяльність та відносини, і на цьому «ґрунті» народжується новий соціальний феномен, який має назву «професійна культура» [2].

Встановлено, що складовою професійної культури є етична культура, в якій виявляються моральні вимоги до особистості спеціаліста. Опанування професійної культури завжди супроводжується внутрішніми і зовнішніми змінами особистості, її свідомості і діяльності. Так, щоб забезпечити високий рівень професіоналізму, необхідна культурна основа професійної діяльності, поєднання професійних здібностей, знань, умінь, навиків і досвід при досить високому рівні етичної культури.

Ефективність діяльності медичних закладів і надання медичної допомоги населенню залежить не лише від професійного рівня медичних працівників, а й від рівня їх професійно-етичних знань, свідомості та культури. У сучасній педагогічній науці досить багато уваги приділяють розгляду та аналізу проблем психологічного становлення особистості лікаря (Н. Яковлева, Б. Ясько, А. Васюк), формуванню ідентичності особистості майбутнього лікаря (О. Денисова), формуванню професійно-комунікативної компетенції як засобу досягнення успішності у створенні ситуації «терапевтичного спілкування» (В. Дуброва), тощо. Також більшість дослідників відмічають суттєву роль етичної культури, у деяких випадках

наголошуючи на центральній та системоутворювальній ролі етичної культури особистості лікаря (О. Денисова). У процесі дослідження ми прийшли до усвідомлення того, що саме рівень сформованості етичної культури лікаря в сучасних умовах є показником його успішної професійної діяльності та особистісної самореалізації.

Важливого значення в підготовці сучасних фахівців галузі медицини надається формуванню професійно-етичної культури особистості. Так, наприклад, Л. Богданова розглядає професійну культуру як «органічний сплав кваліфікації й моральності, що функціонує на основі трудової моралі» [3, с. 66]. У педагогічних дослідженнях І. Шарової, Л. Шарової та Н. Степанової [9; 10; 8] професійно-етична культура розуміється як система професійно-етичних якостей і професійно-етичних цінностей, що стали внутрішніми переконаннями професійно сформованої особистості.

На думку Н. Крилової [6], етичний чинник (блок «духовна культура, моральне обличчя») в професійній культурі – це, перш за все, борг, готовність чесно і сумлінно працювати, тверді етичні переконання, відвертість, доброзичливість, уміння працювати з людьми, чуйність, увага і довіра до людей, чесність, принциповість, правдивість, непідкупність, скромність, єдність слова і діла, готовність підпорядкувати особисті інтереси суспільним, самовідданість, оптимізм, вимогливість до себе, порядність, самокритичність, висока культура дискусії, відчуття людської гідності, культурний кругозір, ерудиція, потреба в постійній самоосвіті.

Специфіка професійно-етичної культури майбутнього медичного працівника визначається своєрідністю діяльності медика, широким спектром його професійних функцій і різноманітних морально-правових аспектів діяльності. Тобто професійно-етична культура медичного працівника є інтегрованою якістю особистості майбутнього медика, яка формується у процесі професійної підготовки в міру засвоєння студентом певних цінностей, закладених у професійному і духовному досвіді діяльності в галузі охорони здоров'я та розвитку медицини як науки.

Як зазначають науковці медична етика включає в себе «сукупність норм поведінки і моралі, передбачає почуття професійного зобов'язання і честі, совісті й відповідальності» [4, с. 8]. Етика є однією з найдавніших філософських дисциплін, це наука про мораль, її походження, розвиток та роль у суспільному та особистому житті людей. Етичне вчення в стародавні часи розвивали чарваки (Індія), Лао-Цзи (Китай), Арістотель, Демокріт, Епікур, (Греція), І. Кант і Г. В. Ф. Гегель та ін. Велику увагу дослідженню етичних проблем приділяв український мислитель І. Франко [11].

Серед філософських трактатів з етики особливо цінними є праці І. Канта, у яких приділена значна увага моральності та її етичній концепції. Практична філософія Канта справила величезний вплив на наступні за ним генерації філософів (Ф. Гельдерлін, А. Гумбольдт, А. Шопенгауер, Ф. Шеллінг та ін.). До прикладу, І. Кант вважав, що мораль – це обов'язок, те, що повинно бути, але чого ніколи не було, немає і не буде в такому обсязі. Практичне здійснення морального закону, тотожність добродетельності й щастя можливі лише за умови сповідування постулатів Бога. У сфері моралі Кант виходив із визнання вихідної рівності всіх людських розумів як суверенних чинників свідомого вибору поведінки. З цієї рівності випливає, що кожна людина у прийнятті рішень повинна діяти як всезагальний розум. На цій основі формується кантівський «категоричний імператив»: людина, обираючи певний тип поведінки, повинна усвідомлювати, що така поведінка притаманна іншим людям [7, с. 78].

Основні етичні норми, які формувалися в процесі надання медичної допомоги хворим, були узагальнені й сформовані вченими-медиками різних епох. Перші наукові узагальнення народного досвіду лікування знаходимо в працях Гіппократа (V—VI ст. до н. е.) та інших вчених Стародавніх Греції і Риму. У «Клятві Гіппократа» чітко сформульовано професійний обов'язок лікаря: «Чесно і непорочно провадитиму своє життя і творитиму своє мистецтво». Етика Гіппократа, побудована на принципах гуманізму, здобула визнання в багатьох країнах світу і сотні років є підґрунтям, на якому базується медична етика (Етика

Персіваля, 1703; Кодекс Американської Медичної Асоціації, 1848; Женевська декларація, 1948; Присяга лікаря Радянського Союзу, 1971 тощо). Як зазначено у «Етичному кодексі професійної етики міжнародної ради медсестер», на медичних працівників покладено чотири основні обов'язки: зберігати здоров'я, запобігати захворюванням, відновлювати здоров'я та полегшувати страждання. Потреба в роботі медсестри універсальна. Сестринська справа передбачає повагу до життя, гідності і прав людини. Вона не має обмежень за національними або расовими ознаками, за ознаками віросповідання, віку, статі, політичного чи соціального стану [5].

Опираючись на викладене вище, зазначимо, що професійно-етична культура медичного працівника відрізняється складністю й багатовимірністю, виступає як предмет, засіб і результат навчальної та професійної діяльності, у процесі якої засвоюються та розширюються певні специфічні категорії цінностей.

Розв'язання проблем становлення професійно-етичної культури майбутніх медиків у медичних закладах, на думку О. Андрійчук [1, с. 1-2] вимагає перегляду організаційно-педагогічних засад і методики підготовки медичних працівників, реалізації завдань формування в них гуманності, моральних переконань, професійних цінностей, набуття певного практичного досвіду, необхідного для реалізації гуманістичних знань у практичній діяльності в галузі охорони здоров'я. Виховання моральних принципів у студентів медичних вузів передбачає: формування духовного світу майбутніх медиків; врахування

основних засад становлення та професійного розвитку їхнього світогляду, гуманістичних переконань; постійне збагачення професійно-етичних знань; вироблення свідомого ставлення до навчання, самоосвіти; виховання психологічної стійкості та позитивних емоцій від медичної діяльності; розвитку гідності та громадянської позиції; гуманістичне спрямування змісту, методів і форм навчання.

Висновки. Формування духовної сторони професійної культури майбутнього фахівця, на наш погляд, ускладнене рядом труднощів. По-перше, низький рівень професійної орієнтації, низька інформованість студентів про майбутню професію, у тому числі і про якості, якими повинен володіти фахівець, що призводить до того, що студенти часто не усвідомлюють важливість етичних знань для своєї майбутньої роботи, а з практичною діяльністю вони ще не стикалися. По-друге, важко сформувати етичні якості у молодих людей в умовах аморальності, на тлі кризи цінностей, недооцінки моральності в житті суспільства. Таким чином, професійно-етична культура особистості майбутнього лікаря є умовою підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Формування професійно-етичної культури здійснюється впродовж усього періоду навчання у ВНЗ та професійної діяльності лікаря.

Перспективи подальших наших досліджень будуть спрямовані у площину вивчення складових етичної культури майбутнього лікаря, а також дослідження практичних механізмів їх вдосконалення.

Література

1. Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки / О. Я. Андрійчук: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. – К., 2003. – 19 с.
2. Белолипецкий В. К., Павлова Л. Г. Этика и культура управления: Учебно-практическое пособие / В. К. Белолипецкий, Л. Г. Павлова. – М.: ИКЦ «Март», 2004. – 384 с.
3. Богданова Л. В. К вопросу о культуре профессионального общения / Л. В. Богданова // Юбилейный сб. тр. ученых РГАФК, посвященный 80-летию академии. – М., 1998. – Т. 3. – 388 с.
4. Грандо А. А. Врачебная этика и медицинская деонтология. – К.: Вища школа. Головное издательство, 1982. – 168 с.
5. Етичний кодекс професійної етики міжнародної ради медсестер. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://medvisnyk.org.ua/content/view/18/9/>
6. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М., 1990. – 142 с.
7. Основи філософських знань. Курс лекцій: Навч. пос. для студентів вищих закладів освіти І-ІІ рівнів акредитації. – К.: «Каравела»; Львів: «Новий світ – 2000», 2002. – 296 с.

8. Степанова Н. П. Формирование профессионально-этической культуры студентов заочной формы обучения в процессе педагогического общения: дис. ...канд. пед. наук / Н.П. Степанова. – Ставрополь, 2004. – 224 с.
9. Шарова И. В. Формирование профессионально-этической культуры социального педагога: Автореф. дис. ...канд. пед. наук / Ия Валерьевна Шарова. – М.: МПГУ, 1999. – 24 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://childpsy.ru/dissertations/id/20121.php>
10. Шарова Л. М. Формирование профессионально-этической культуры будущего учителя в процессе педагогического общения: Автореф. дис. ...канд. пед. наук / Л. М. Шарова. – Брянск, 2003. – 24 с.
11. Федорук Н. М. Мораль та суспільний прогрес: Автореф. дис...канд. філософ. наук: 09.00.03. - Харків, 2005. - 20 с. с. 699.

Korolova T. V., lecturer

GENERAL APPROACHES TO THE STUDY OF THE PROFESSIONAL AND ETHICAL CULTURE OF THE FUTURE DOCTOR

The article deals with the terms «professional culture», «professional and ethical culture». The paper analyzes the theoretical aspects of professional and ethical culture of the specialist in contemporary higher medical school. The main focus is on solving the problems of professional and ethical culture of the future physicians in medical establishments. The effectiveness of the health facilities and the medical aid depends not only on the professional level of medical staff, but also on the level of their professional and ethical knowledge, consciousness and culture. The ethical culture is the part of the professional culture in which the moral requirements to the specialist are determined.

Important role in the preparation of modern medicine specialists plays the formation of professional and ethical culture. The formation of professional and ethical culture plays an important role in the preparation of modern medical specialists. Specificity of professional and ethical culture of the future health care worker is defined by the originality of the medical activities, its wide range of professional features and a variety of moral and legal aspects of the activity. That's why professional and ethical culture is the integrated quality of future health care worker, which is formed in the process of training. Medical ethics includes a set of standards of conduct and ethics, provides a sense of professional commitment and honor, conscience and responsibility.

The solution of the problems of professional and ethical culture of future physicians in medical establishments requires a review of the organizational and pedagogical principles and methods of training of health workers, the objectives of formation of their humanity and moral beliefs, professional values, gaining some practical experience necessary for the implementation of humanistic knowledge in the health care practice.

Keywords: professional culture, professional and ethical culture, ethics, future doctor.